

Juryrapport PUG-prijs 2019

De PUG-prijs wordt uitgereikt aan het beste proefschrift dat in de afgelopen vijf jaar in Utrecht is verdedigd. Per jaar wisselt het domein van inzending. In 2019 zijn de *Geesteswetenschappen* aan de beurt. Daarom zijn de promotoren uit de faculteit *Geesteswetenschappen* benaderd met het verzoek om een bij hun geschreven dissertatie voor te dragen. De respons was dit jaar klein. De jury kreeg slechts vier inzendingen. De kwaliteit van die inzendingen was gelukkig wel groot, zodat we de prijs met een gerust hart hebben toegekend.

De jury bestond uit deskundigen, werkzaam (geweest) in de faculteit *Geesteswetenschappen* van de Universiteit Utrecht. Leden van de jury waren: dr. Joel Anderson, UHD Filosofie; prof. dr. Frank Kessler, hoogleraar Film- en Televisiegeschiedenis; prof. dr. Leo Lentz, em. hoogleraar Tekstontwerp en Communicatie; prof. dr. Els Stronks, hoogleraar Vroegmoderne Nederlandse letterkunde en prof. dr. Ed Jonker, em. hoogleraar Grondslagen van de Geschiedenis, tevens voorzitter.

De jury is aangenaam getroffen door het hoge niveau en de maatschappelijke relevantie van de ingezonden dissertaties. Opvallend was dat alle onderzoeken als thema de problematiek van onze moderne samenleving hadden. De auteurs stelden vragen naar de aard van de moderne cultuur, naar kenmerken van politiek gedrag, naar vestiging van identiteit en naar de grondslagen van de publieke moraal.

Na ampele afweging en discussie is de jury tot een eensluidend oordeel gekomen. Zoals gebruikelijk bij de PUG-prijs, beperken wij de verantwoording van onze overwegingen tot het benoemen van de kwaliteiten van het winnende proefschrift.

De keus is gevallen op het proefschrift van dr. Devin J. Vartija, *The Colour of Equality. Racial Classification and Natural Equality in Enlightenment Encyclopaedias* (diss. 2018, ISBN 9789039369883). Promotoren waren prof. dr. S. Stuurman en prof. dr. P.G. Ziche.

In dit proefschrift analyseert Devin Vartija het probleem van de moderniteit. Zijn aanvliegroute is het debat over de Verlichting. De reputatie van de Verlichting is ambivalent. Er is het beeld van de rationele, emanciperende Verlichting als voorloper van de 20^e-eeuwse liberale en sociaaldemocratische verzorgingsstaat. Daartegenover staat het beeld van een dolgedraaide, inhoudsloze rationalisering, van een instrumentele rede die in uiterste instantie heeft geleid tot de industriële massamoord van de 20^e eeuw. In deze discussie scheppen de voor- en tegenstanders ieder hun eigen Verlichting: de radicale, seculiere Verlichting tegenover de gematigde, christelijke variant.

In dit proefschrift laat Devin Vartija zien dat beide kanten van de Verlichting vanaf het begin aanwezig waren. Zijn invalshoek is het discours over gelijkheid en ongelijkheid, zoals dat te vinden is in de encyclopedieën van de 18^e eeuw. In deze formatieve fase van de Verlichting bestonden nog geen vaste opposities. Allerlei standpunten en benaderingen werden uitgetoetst en onbekommerd naast en door elkaar heen gebruikt. De ideologische verharding, de vorm waarin wij nu het debat kennen, komt pas in de loop van de 19^e en de 20^e eeuw tot stand.

De boodschap van Vartija is dat die oorspronkelijke houding van openheid meer creativiteit en dialoog toelaat dan in het huidige politieke landschap mogelijk is. De inzichten van zijn onderzoek zijn daarmee relevant voor actuele discussies. Eigenlijk is dit een verrassend modern debat over ras, samenleving, democratie en (on)gelijkheid. De auteur slaagt erin om de lezer mee te nemen naar de allereerste filosofische of sociologische beschouwingen over vraagstukken die nog steeds spelen. Het is fascinerend om te lezen hoe het 18^e-eeuwse denken over ras en gelijkheid en de organisatie van de samenleving zich ontwikkelde.

Wat de jury ook bijzonder aansprak, was de aandacht voor polyfonie: in elk van de drie encyclopedieën horen we verschillende stemmen, die elkaar soms flink tegenspreken. Toch slaagt de auteur er beslist in om enkele grote lijnen te schetsen en te beargumenteren waarom bepaalde opvattingen en stellingnames werkelijk vernieuwend waren en in latere werken meer weerklank hebben gekregen dan andere.

De methode en wijze van rapportage zijn uitmuntend, ook door een verstandige afbakening van het materiaal. Die afbakening is niet ten koste gegaan van de bandbreedte van de in het betoog gepresenteerde kennis; die is indrukwekkend. Primaire bronnen, secundaire literatuur en hedendaagse theoretische achtergronden worden zinvol op elkaar betrokken. De interne spanningen en ongerijmdheden van de Verlichting worden overtuigend neergezet, met aandacht voor de strategische keuzes die de encyclopedisten in de praktijk steeds weer moesten maken. De jury waardeert het zeer dat Devin Vartija een verfrissend geluid laat horen in het al langer lopende discours over gelijkheid en ongelijkheid. Zijn eigenzinnige bijdrage aan de discussie kenmerkt zich door creativiteit die uitmondt in een bezonken oordeel.

Namens de jury PUG-prijs 2019,

Ed Jonker,
21-8 2019